

Jan Kutrzebski

Majątkowa wspólność małżeńska a domniemanie z art. 134 k. k.w.

Palestra 22/7(247), 20-26

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mimo obowiązywania od przeszło trzech lat opisanych wyżej przepisów odwoławczych, nie są one dotychczas w pełni stosowane w praktyce sądowej. Odmiennie wieloletnie przyzwyczajenie hamuje w tym zakresie pełną realizację zamierzeń ustawodawcy. Zbyt wiele zaskarżonych orzeczeń komisji (rozjemczych i odwoławczych) oraz organów rentowych, a także wyroków okręgowych sądów pracy i ubezpieczeń społecznych wydanych w I instancji podlega uchynieniu wskutek niewyczerpania postępowania dowodowego i nieuzupełnienia go w trybie odwoławczym. Z tego względu wymienione sądy nie zawsze są jedyną i zarazem ostatnią instancją sądową w omówionych sprawach. Aby spełniały one w szerokim zakresie to zadanie wyznaczone im przez ustawodawcę, konieczne jest wypełnianie przez te sądy i przez Sąd Najwyższy orzekający w tych sprawach w trybie odwoławczym omówionych wyżej obowiązków w zakresie postępowania wyjaśniającego i dowodowego. Jeśli niniejszy artykuł przyczyni się do zmodyfikowania praktyki we wskazanym kierunku, spełni on całkowicie swe zadanie.

miennictwo. Nietrafnie natomiast A. Kijowski (System rozstrzygania sporów pracowniczych w „Studiach nad kodeksem pracy”, Uniwersytet A. Mickiewicza, Poznań 1975, s. 240 i n.) twierdzi, że sądy pracy i ubezpieczeń społecznych „działają rewizyjnie”. Zwrócenie przez tego autora uwagi na znaczne ograniczenie ich kompetencji do uchynienia zaskarżonego orzeczenia i na „modyfikacje zasad postępowania rewizyjnego” nie uzasadnia przypisania tym sądom funkcji rewizyjnych, gdyż owe modyfikacje podważają założenia leżące u podstaw systemu rewizyjnego i nadają działaniu tych sądów jakościowo odmiennie cechy odwoławcze.

JAN KUTRZEBSKI

Majątkowa wspólność małżeńska a domniemania z art. 134 k.k.w.

Domniemania z art. 134 k.k.w. nie stosują się do majątkowej wspólności małżeńskiej, artykuł zaś 41 § 1 k.r.o. obejmuje jedynie zobowiązania cywilnoprawne. Realizację kar majątkowych przewidują przepisy odrębne.

I

Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za majątkowe skutki przestępstwa popełnionego przez jednego z małżonków (kary majątkowe, koszty procesu karnego, odszkodowania) od dawna wywołuje w doktrynie i w orzecznictwie sądowym kontrowersje co do sposobu i zakresu, w jakim wierzyciel i Skarb Państwa mogą sięgać po dorobek małżeński dla zaspokojenia swych należności.

Rzecz polega na konflikcie interesów wierzyciela i polityki kryminalnej Państwa z konstytucyjną zasadą ochrony rodziny. Z jednej strony twierdzi się nie bez słuszności, że system majątkowej wspólności małżeńskiej wyraźnie dominuje nad innymi w większości polskich rodzin, a skoro majątek odrębny małżonków przedstawia się zazwyczaj nader skromnie, to odcięcie wierzycielowi dostępu do dorobku równałoby się bezskuteczności egzekucji. Z drugiej strony podnoszą się uzasadnione protesty przeciwko rozciąganiu skutków przestępstwa na małżonka niewinnego i na rodzinę przestępcy, której był materialny zasadza się przecież na dorobku małżeńskim.

Samą zasadę odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego z małżonków przewiduje art. 41 § 1 k.r.o. i nie to stanowi przedmiot sporu. Sprowadzał się on od lat do kwestii, czy art. 41 k.r.o. dotyczy jedynie zobowiązań cywilnoprawnych, czy również kar majątkowych oraz (od wprowadzenia ustawą „styczniową” z r. 1958 domniemań prawnych z art. 6, zastąpionych obecnie domniemaniami z art. 134 k.k.w.) czy ta nowa instytucja prawna otworzyła, zwłaszcza Skarbowi Państwa, dodatkowy dostęp do dorobku małżeńskiego przy realizacji kar majątkowych zagrożających lub wymierzonych jednemu z małżonków.

Istotne znaczenie dla rozwiązania problemu ma oczywiście ustawa z dnia 19.XII.1975 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 45, poz. 234), która weszła w życie z dniem 1.III.1976 r. Ograniczając nadmierne dotychczasowe uprzywilejowanie Skarbu Państwa i wierzyciela, skierowała ona realizację kar majątkowych na nowe tory.

Ostatecznie więc wyłoniła się kwestia, czy nowelizacja k.r.o. i k.k.w. uwolniła art. 41 k.r.o. od balastu kar majątkowych i czy przyczyniła się do wyjaśnienia zastosowalności domniemań z art. 134 k.k.w. do dorobku małżeńskiego. Wprawdzie tylko to ostatnie zagadnienie stanowi przedmiot niniejszego artykułu, ale nie da się tu uniknąć poruszenia problemów sąsiednich. Stąd — szersza ekspozycja tematyki tego opracowania.

II

Koncepcja dopuszczalności stosowania domniemań określonych w art. 134 k.k.w. do wspólności majątkowej ma niewielu obrońców. Należy do nich F. Zedler,¹ który jednak na uzasadnienie swego poglądu nie podaje żadnej argumentacji. Również z uchwały SN z dnia 14.X.1974 r. III CZP 51/74² wyłaził się tylko pośrednio wynikać, że proces dotyczył wyłączenia pewnych przedmiotów dorobkowych z zakresu domniemania (art. 135 § 2 k.k.w.), wszelako samego domniemania z art. 134 § 1 k.k.w. na tle wspólności nie zakwestionowano. Tylko H. Mądrzak³ podjął próbę uzasadnienia omawianej tu wykładni przepisów. Twierdzi on mianowicie, że „domniemanie z art. 134 § 1 k.k.w. dla zabezpieczenia celów represyjno-wychowawczych tworzy na użytek konkretnego postępowania karnego odrębny reżym prawny w stosunku do określonej osoby. W tym ujęciu domniemanie z art. 134 § 1 k.k.w. działałoby niejako »ponad« ogólnymi zasadami prawa cywilnego, w tym także zasadami regulującymi odpowiedzialność małżonków za zobowiązania” (s. 151). I dalej: „(...) małżonek osoby oskarżonej (skazanej) nie może w z a s a d z i e w powództwie z art. 137 § 1 k.k.w. żądać zwolnienia składników majątkowych, które objęte są małżeńską wspólnością majątkową i którymi odpowiada za dług swego współmałżonka — wprost lub posiłkowo — na podstawie art. 41 § 1 k.r.o. albo art. 125² k.k.w.” (s. 152).

„W zasadzie” — dlatego, że istnieje nowy przepis art. 41 § 3 k.r.o., który stwarza dla małżonka sprawcy przestępstwa nową możliwość obrony dorobku.

Przedstawiony pogląd nie da się utrzymać. Nie można redukować zasięgu domniemania z ogólnego do konkretnego i jednostkowego (takie mogą być jedynie postanowienia umowne) i jednocześnie podnosić rangi art. 134 k.k.w. do poziomu niemal konstytucyjnego, wyrastającego — na kształt klauzuli generalnej — ponad zasady prawa cywilnego, ponieważ tkwi tu wewnętrzna sprzeczność. Rozumowanie

¹ F. Zedler: *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, Warszawa 1976, s. 133.

² OSNCP 12/1975/162.

³ H. Mądrzak: *Przymusowe zaspokojenie wierzyciela z tytułu długu jednego z małżonków*, Warszawa 1977, s. 145—152.

H. Mądrzaka cechuje orientacja kryminalnopolityczna i dlatego usuwa on z pola widzenia wszystkie przepisy przesłaniające mu represyjny cel. Traktowanie norm prawnych *per non est* stanowi jednak niedopuszczalną *interpretatio derogans*. Wreszcie zestawianie art. 137 § 1 k.k.w. z art. 41 § 3 k.r.o. w kontekście reguły i wyjątku dowodzi, że autor nie dostrzega tu antynomii: obalenie domniemania oznacza przecież powrót mienia do wspólności, gdy tymczasem wniosek z art. 41 § 3 k.r.o. prowadzi do ograniczenia lub wyłączenia odpowiedzialności z dorobku za dług jednego z małżonków. Jednym przepisem wprowadza się daną rzecz do wspólności i naraża na zabezpieczenie (egzekucję), a drugim — usuwa się rzecz z zasięgu działań wierzyciela. Wysuwana przez autora niedopuszczalność obalania domniemania nie jest przeto żadną regułą w stosunku do rzekomego wyjątku z art. 41 § 3 k.r.o.

Nad problemem stosowania domniemań do dorobku małżeńskiego „prześlizguje” się E. Brzeziński⁴ uważając, że art. 23 § 1 k.r. czyni „praktycznie” zbędnym sięganie po art. 6 ustawy „styczniowej”.

III

Przeciwko stosowaniu domniemań z art. 134 k.k.w. do majątkowej wspólności małżeńskiej przemawiają następujące argumenty:

1) Znamienna była uporczywość judykatury w zaliczaniu grzywny do kategorii zobowiązań cywilnoprawnych w ramach art. 23 § 1 k.r. lub art. 41 § 1 k.r.o. Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 10.IX.1962 r. 1 CO 9/62⁵, wpisana do księgi zasad prawnych, obejmowała m.in. następującą tezę 2:

„Małżonek osoby podejrzaney, w stosunku do której prokurator zarządził zabezpieczenie przewidziane w art. 3 ustawy z dnia 21.I.1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa (Dz. U. Nr 4, poz. 11), nie może żądać zwolnienia od zajęcia przedmiotu objętego wspólnością ustawową”.

W uzasadnieniu tezy powołuje się Sąd Najwyższy jedynie na art. 23 § 1 k.r. z którego wynika, iż dorobek małżonków należy traktować tak jak majątek odrębny dłużnika i dlatego wolno dokonywać na nim stosownych zabezpieczeń, m.in. kar majątkowych. Sąd Najwyższy przyjął więc, że mienie wspólne nie staje się majątkiem odrębnym dłużnika, co miałyby miejsce przy zastosowaniu domniemania z art. 6 § 1 ustawy „styczniowej”.

Na gruncie cytowanej wyżej zasady prawnej zajął Sąd Najwyższy ponownie takie samo stanowisko w orzeczeniu z dnia 17.XI.1967 r. I CR 196/66.⁶ Wreszcie w uchwale Pełnego Składu Izby Cywilnej SN z dnia 27.III.1972 r. III CZP 69/70⁷ wyrażono w niej następujący pogląd:

„Grzywna i koszty sądowe orzeczone w postępowaniu karnym w stosunku do jednego z małżonków mogą być egzekwowane z majątku wspólnego małżonków. Jednakże gdy dobro rodziny lub drugiego małżonka za tym przemawia, prowadzenie lub możliwość prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego może stanowić ważny powód zniesienia wspólności majątkowej, a stosownie do okoliczności — może także uzasadnić oznaczenie wcześniejszej daty jej ustania (art. 52 k.r.o.)”.

Wprawdzie przedstawiona linia orzecznictwa spotykała się z silnym sprzeciwem

4 E. Brzeziński: Problematyka cywilna związana z ustawą z dnia 21.I.1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego, „Biul. Min. Sprawiedliwości” nr 2 z 1962 r., s. 5—17.

5 OSPIKA 54/1964; OSNCP 1/1964/1.

6 OSPIKA 12/1968/264.

7 OSNCP 2/1973/20.

ze strony doktryny,⁸ niemniej jednak pozwala ona w każdym razie na wyciągnięcie wniosku, że Sąd Najwyższy zmierzał do zapewnienia efektywności grzywny nie prostą (z pozoru) drogą domniemanie z art. 6 § 1 ustawy „styczniowej” czy art. 134 § 1 k.k.w. ale określenie, nieprzekonywająco, a nawet niekonsekwentnie przy pomocy art. 23 § 1 k.r. i art. 41 § 1 k.r.o. Gdyby dorobek znajdował się istotnie w zasięgu domniemań, to krytykowane tak energicznie orzeczenia byłyby po prostu zbędne.

2) W sprawie konfiskaty mienia, zwanej poprzednio przypadkiem majątku, obowiązywały aż do dnia wejścia w życie artykułu 125¹ k.k.w. (I.III.1976 r.). Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej, uchwalone przez Całą Izbę Cywilną SN w dniu 13.IV.1956 r. I CO 39/55⁹ i stwierdzające, że „z chwilą prawomocnego orzeczenia przypadku całości lub części majątku jednego z małżonków przedmioty majątkowe, których przypadek dotyczy, z samego prawa przestają być majątkiem wspólnym (...). Przedmioty te stają się współwłasnością Państwa i drugiego małżonka w częściach równych. Sama zaś wspólność ustawowa nie ustaje i obejmuje pozostałe przedmioty majątkowe, których przypadek nie dotyczy, jako też dorobek małżonków, nabyte po orzeczeniu przypadku”.

Mimo wejścia w życie najpierw art. 6 ustawy „styczniowej”, a później art. 134 k.k.w., ani judykatura, ani doktryna nie zakwestionowały pełnego waloru tych wytycznych.¹⁰ Więcej nawet, po nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w 1975 r. Pełny Skład Izby Cywilnej SN w zaleceniach kierunkowych z dnia 9.VI.1976 r. w sprawie wzmoczenia ochrony rodziny¹¹ w rozdziale III pkt 3 potwierdził, że nowy przepis art. 125¹ k.k.w. usankcjonował jedynie ustawowo rozwiązanie przyjęte już w orzecznictwie w 1956 r.

Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej — zgodnie z art. 28 ust. 1 ustawy o Sądzie Najwyższym z dnia 15.II.1962 r. (Dz. U. Nr 11, poz. 54 z późniejszą zmianą) — są zrównane z przepisami prawa „z punktu widzenia podstaw zaskarżenia orzeczenia sądowego” i „wiążą sądy na równi z przepisami prawa”.¹² Skoro więc konfiskata mienia powodowała od r. 1956 przekształcenie się wspólności majątkowej małżeńskiej we współwłasność określonego substratu mienia (Skarbu Pań-

⁸ Na przykład: S. Breyer i S. Gross w pracy zbiorowej: *Komentarz do k.r.o.*, Warszawa 1966, s. 163 i 164; B. Dobrzański w *Głosie do orzeczenia SN z dnia 17.XI.1967 r.*; J. Winiarz w artykule: *Ustrój wspólności ustawowej a odpowiedzialność małżonków za zobowiązania*, PiP 8—9/1974, s. 89—100; F. Zedler w op. cit., s. 34—35; Z. Wasilkowska w pracy: *Odpowiedzialność majątkowa małżonków*, Centr. Zaoczne Studium Prawa Cyw., Rodz. Opiek. oraz Prawa Proc., wyd. ZPP Katowice 1969/1970, s. 74; J. Kutrzebski w artykule: *Jeszcze o powództwie z art. 137 k.k.w.*, Pal. 5/1971, s. 47—52. W artykule tym wyraziłem pogląd, że uchwała z dnia 10.IX.1962 r. udaremnia obalanie domniemanie z art. 134 k.k.w. i roszczenie o zwolnienie dorobku od zabezpieczenia. Pierwszą część swego zapatrywania uważam obecnie za błędną.

Za kierunkiem orzecznictwa SN wypowiedział się J. Krajewski w pracy: *Procesowa ochrona praw małżonka przed egzekucją prowadzoną przeciw jego współmałżonkowi* (w pracy zbiorowej: *Księga Pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa—Wrocław 1967, s. 145—161).

Tylko w jednym orzeczeniu (wyrok z dnia 2.IV.1968 r., OSNCP 30/1969) stanął SN na stanowisku, że grzywna nie jest wierzytelnością w rozumieniu art. 41 § 1 k.r.o. Ta trafna teza pozostawała jednak w sprzeczności z zasadą prawną z dnia 10.IX.1962 r.; również i uzasadnienie spotkało się w doktrynie z krytyką.

⁹ OSN 61/1956.

¹⁰ Por. np. uzasadnienie uchwały SN z dnia 10.IX.1962 r. cytowane wyżej lub *Komentarz do k.r.o.* S. Breyera i innych (Warszawa 1975, s. 214—215).

¹¹ OSNCP 9/1976/184.

¹² Por. *Komentarz do k.p.c.* B. Dobrzańskiego i innych, Warszawa 1969, t. 1, s. 564—565.

stwa i małżonka niewinnego), to nie może być mowy o domniemaniu, że cały dorobek dotknięty konfiskatą należy wyłącznie do sprawcy przestępstwa.¹³

3) Art. 134 § 1 k.k.w. wyprowadza z bliskości stosunku zachodzącego między oskarżonym (skazanym) a osobą trzecią (np. żoną, będącą samoistną posiadaczką rzeczy lub której przysługują prawa majątkowe) domniemany wniosek, że mienie w rzeczywistości należy do oskarżonego. W art. 134 § 2 k.k.w. mowa jest z kolei o władaniu rzeczą lub prawem przez skazanego.

Cały przepis nie odnosi się zatem wprost do sytuacji współwładania majątkiem np. przez małżonków. Przeciwnie, hipoteza normy dotyczy albo wyłącznej gestii małżonka niewinnego (§ 1), albo małżonka skazanego (§ 2). Na tę okoliczność zwróciła uwagę Z. Wasilkowska¹⁴ wyrażając pogląd, że brak przesłanki samoistnego posiadania dorobku przez któregokolwiek z małżonków wyłącza możliwość stosowania domniemań do wspólności małżeńskiej. Wprawdzie H. Mądrzak¹⁵ twierdzi, że w art. 134 § 1 k.k.w. posiadanie samoistne przeciwstawiono nie współposiadaniu, tylko posiadaniu zależnemu, ale w istocie takie przeciwstawienie zachodzi nie w ramach § 1, tylko między § 1 i § 2, gdzie mówi się ogólnie o władaniu, a więc i o posiadaniu zależnym, a nawet o dzierżeniu (art.art. 336—338 k.c.).

4) „Domniemania z art. 134 k.k.w. stwarzają określony stan prawny (...) w zakresie stosunków własnościowych między obywatelami (art. 134 § 1 k.k.w.), i to niezależnie od stanu prawnego wynikającego np. z art. 341 k.c. lub art. 18 § 1 prawa rzeczowego, czy nawet stanu udokumentowanego ważnym tytułem własności” (z uzasadnienia uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 8.II.1973 r.¹⁶). Są więc te domniemania domniemaniami własności,¹⁷ ustanowionymi dla ułatwienia realizacji majątkowych skutków procesu karnego przez przerzucenie ciężaru dowodu na osobę, przeciw której się kierują. Innymi słowy, wkraczają one w sferę „niepewności co do prawa”, wynikłą albo z trudności dowodowych Skarbu Państwa i poszkodowanych przestępstwem jednostek gospodarki uspołecznionej, albo z prawdopodobnej pozorności zdziałanych przez oskarżonego czynności prawnych.¹⁸ Są taranem rozbijającym domniemania cywilne, np. zgodności posiadania lub wpisu wieczystoksięgowego z rzeczywistym stanem prawnym.

Otóż przy majątkowej wspólności małżeńskiej nie istnieje najmniejsza wątpliwość co do tego, że objęte nią przedmioty należą do obojga małżonków, a nie tylko do jednego z nich (oskarżonego). Stosowanie domniemań z art. 134 k.k.w. przeciw dorobkowi jest przeto zabiegiem zbędnym i bezcelowym.

5) Ta niecelowość wiąże się jednocześnie z paradoksalnym wynikiem domniemania: to, o czym z pewnością wiadomo, że należy do majątku wspólnego, trzeba by przesunąć do majątku odrębnego jednego z małżonków, mianowicie sprawcy przestępstwa. Zastosowanie domniemań do wspólności nie oznaczałoby więc nawet zastąpienia prawdy „roboczą” hipotezą, tylko wręcz jawną fikcją prawną, wywłasz-

¹³ Przepadek narzędzi przestępstwa i przedmiotów pochodzących z przestępstwa jako trzecia kara majątkowa nie wchodzi w żadną styczność z domniemaniami, ponieważ stosuje się go niezależnie od tego, kto jest właścicielem przedmiotu przypadku (art. 48 § 3 k.k.).

¹⁴ Op. cit., s. 74.

¹⁵ Op. cit., s. 146.

¹⁶ OSNCP 4/1974/60.

¹⁷ Tak również F. Zedler: Powództwo o zwolnienie od egzekucji, Warszawa 1973, s. 132. Inaczej m.in. A. Bulsiewicz: Zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych w postępowaniu karnym, Warszawa 1975, s. 184 i J. Nelken: Domniemania w procesie karnym, NP 11/1970, s. 1599.

¹⁸ Por. A. Dyoniak: Konfiskata mienia a małżeński ustrój majątkowy, PiP nr 5/1976, s. 78—106.

czającą małżonka niewinnego wyłącznie z racji kryminalnopolitycznych, o wiele za słabych do tego, by aspirować do przełamania instytucji prawnych.

6) Również zatem i przed dniem 1.III.1976 r. system domniemań nie stosował się do majątkowej wspólności małżeńskiej. Kropkę nad „i” postawiła nowelizacja k.k.w. przez wprowadzenie nowych artykułów 125¹ i 125². Oba te przepisy szczegółowo normują:

- a) zakres ingerencji Skarbu Państwa we wspólnotę małżeńską przy wykonywaniu kar grzywny i konfiskaty mienia;
- b) losy wspólności w wypadku uprawomocnienia się konfiskaty;
- c) sposoby obrony interesów małżonka niewinnego.¹⁹

Rozwiązanie ustawowe jest wprawdzie kompromisem między tezą doktryny o niedopuszczalności pokrywania grzywny z dorobku a zasadą przeciwną, utrwaloną w orzecznictwie SN, jednakże dowodzi ono, że dla kar, wiązek i kosztów procesu karnego ustalono odrębny reżym prawny, nie tylko niezależny od systemu domniemań, ale z nim wręcz sprzeczny. Gdyby bowiem miało się na podstawie art. 134 § 1 k.k.w. przyjąć, że mienie wspólne jest majątkiem oskarżonego, to wzmianka o wspólnocie w art. 125² k.k.w. byłaby zbędna. Co więcej, cały art. 125² k.k.w. w jego § 2 straciłby sens, skoro w świetle domniemania z art. 134 § 1 k.k.w. nie istnieje obrona wspólności przed zabezpieczeniem i egzekucją, a to ... z braku wspólności (wniosek domniemany).

Podobnie cały przepis art. 125¹ k.k.w. należałoby, zgodnie z konstrukcją domniemań, uznać za nieporozumienie. Tymczasem nowe przepisy k.k.w. stanowią w stosunku do art. 134 k.k.w. nie tylko *lex specialis*, ale i *posterior*. Przechodzą całkowicie do porządku nad kwestią bliskiego stosunku z art. 134 § 1 k.k.w., który zazwyczaj istnieje między małżonkami, ale mechanizmu domniemań nie uruchamia.

Dla porządku warto tu może dodać, że przepisy nowe, normujące *prima facie* zagadnienie kar i kosztów, udaremniają też posłużenie się domniemaniem z art. 134 § 1 k.k.w. wobec roszczeń odszkodowawczych, ponieważ według art. 201 i 211 k.k.w. przepisy szczególne dotyczące zabezpieczenia i egzekucji grzywny stosuje się do wiarytelności cywilnoprawnych jedynie „odpowiednio”. Jeśli nie odnoszą się one do kar, to tym bardziej nie może z nich korzystać wierzyciel.

7) Komentując nowelę z 1975 r. w zaleceniach kierunkowych z dnia 9.VI.1976 r., Sąd Najwyższy wytyka nawet sądom niższych instancji, że mimo zachowania aktualności drugiej części tezy uchwały Pełnego Składu Izby Cywilnej SN z dnia 27.III.1972 r. nie tylko nie wykorzystują przewidzianego tam sposobu ochrony interesów rodziny, ale — przeciwnie — oddalają powództwa o zniesienie majątkowej wspólności małżeńskiej, jako rzekomo wymierzone przeciw interesom wierzycieli lub Skarbu Państwa. Przypomniano więc raz jeszcze, że „widmo” grzywny może być ważnym powodem zastosowania art. 52 k.r.o., nawet ze skutkiem wstecznym, sprzed powstania należności państwowych. Sąd Najwyższy stwierdza przeto, że obok art. 125² k.k.w. i niezależnie od niego istnieje nadal dodatkowy sposób obrony dorobku. Pogląd ten wzmacnia jeszcze tezę o trwaniu wspólności mimo wystąpienia w danej sprawie wszystkich podstaw domniemania, czyli sprowadza się do niezastosowalności domniemania do dorobku.

¹⁹ Zgodnie z art. art. 6 i 7 ustawy z dnia 19.XII.1975 r. — art. 125² k.k.w. znajduje odpowiednie zastosowanie w ramach art. 242 u.k.s. i art. 99 kod. post. w spr. o wykroczenia.

IV

Skoro domniemania z art. 134 k.k.w. nie odnoszą się do majątkowej wspólności małżeńskiej, to pozostaje do rozważenia ostatni, następujący problem: jakie środki obrony przysługują małżonkowi niewinnemu, gdy organ państwowy zastosuje jednak domniemanie przy zabezpieczeniu lub egzekucji kar i kosztów, skierowanych do dorobku (co jest regułą zwłaszcza w praktyce prokuratorskiej)?

S. Paweła²⁰ proponuje pozew oparty na art. 137 k.k.w. dla udowodnienia, że dany przedmiot należy do wspólności, a w wypadku jej ustania — przypadnie powodowi. Ten pogląd przypomina nieco zapatrywanie A. Napiórkowskiego,²¹ które skrytykowałem swego czasu, m.in. z tego powodu, że brak jest norm prawnych regulujących antycypacyjne ustalenie, co zostanie kiedyś przyznane jednemu z małżonków na wyłączną własność po likwidacji wspólności małżeńskiej.²² Zasadnicza słabość rozumowania S. Paweła polega jednak na wyborze podstawy prawnej roszczenia. Art. 137 k.k.w. zmierza do obalenia samego domniemania, którego podstawy są skądinąd niesporne. Tymczasem wspólność majątkowa małżeńska pozostaje poza zasięgiem domniemania i dlatego jego obalenie byłoby działaniem bezprzedmiotowym.

A. Dyoniak²³ uważa, że małżonek niewinny może wytoczyć pozew dla wykazania legalnego pochodzenia rzeczy skonfiskowanych lub dla udowodnienia, że dany przedmiot należy bądź do dorobku, bądź do majątku odrębnego powoda.

I tej koncepcji nie można jednak przyjąć bez zastrzeżeń. Legalność pochodzenia rzeczy to problem art. art. 135 § 1 i 137 § 2 k.k.w. Jeśli się wykaże, że substrat mienia znajdował się w samoistnym posiadaniu małżonka niewinnego co najmniej od roku przed popełnieniem przestępstwa przez współmałżonka, to sprawa nie dotyczy wspólności, polegającej przecież na współposiadaniu. Natomiast każdy krok w kierunku art. 137 k.k.w. oznacza wiązanie dorobku z domniemaniem, co — jak wyżej starałem się wykazać — nie zachodzi. Z kolei dowód przynależności przedmiotu do majątku odrębnego nie tylko nie uwalnia od domniemania, ale odwrotnie, umacnia dyspozycję art. 134 § 1 k.k.w., jako że majątek odrębny współmałżonka sprawcy przestępstwa z pewnością podlega systemowi domniemań. Trafny natomiast jest pogląd A. Dyoniaaka, że powód powinien dowodzić przynależności mienia objętego zabezpieczeniem (egzekucją) do wspólności małżeńskiej. W ten sposób bowiem zaprzecza on, by dany „przedmiot był objęty domniemaniem z art. 134 § 1” (art. 138 k.k.w.). Nie przez obalenie domniemania (art. 137 k.k.w.), lecz przez umieszczenie majątkowej wspólności małżeńskiej poza jego zasięgiem (art. 138 k.k.w.) wiedzie zatem droga skutecznej obrony dorobku przed domniemaniami.

V

Rekapitulując: nowelizacja k.r.o. i k.k.w. ostatecznie wyjaśniła, że art. 41 § 1 k.r.o. dotyczy jedynie zobowiązań cywilnoprawnych, a domniemania z art. 134 k.k.w. nie odnoszą się do dorobku małżeńskiego. Realizację kar majątkowych i kosztów procesu karnego w ciężar dorobku małżeńskiego przewidziano w przepisach odrębnych, tworząc równocześnie nowe środki obrony interesu rodziny przed skutkami przestępczej działalności jednego z małżonków.

²⁰ S. Paweła: Komentarz do kodeksu karnego wykonawczego, Warszawa 1972, s. 367—370.

²¹ A. Napiórkowski: Powództwo osoby bliskiej o zwolnienie od zabezpieczenia lub egzekucji według przepisów kodeksu karnego wykonawczego, Pal. nr 7/1970, s. 32—42.

²² J. Kutrzebski: Jeszcze o powództwie (...), jw., s. 46—47.

²³ Op. cit.